

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB) EVDE YAŞLI VE HASTA BAKIMI (REFAKATÇI YETİŞTİRME) EĞİTİM PROJESİ'nin Halkın Sağlık Bakımına ve Hemşireliğe Etkileri

Doç. Dr. Sevgi OKTAY

*İ. Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksek Okulu
Hemşirelikte Yönetim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi*

MEB'in Valiliklere gönderdiği 26 Nisan 1995 tarihli bir resmi yazı ile, "kurumsal bakım merkezlerinden yararlanma şansına sahip olmayan yaşlı ve hastalara nitelikli bakım sağlamak, evde veya kurumlarda bakım ve takip işlemlerini yapabilecek nitelikli eleman yetiştirmek, bu alanda herhangi bir eğitim almamış olup ev veya kurumlarda bakım ve takip işlemlerini yürütmekte olan kişileri eğitmek, aynı zamanda vatandaşlara istihdam kolaylığı sağlamak amacıyla" bu proje uygulanmaya konulmuştur. Hasta ve Yaşlı Bakımı (Refakatçi Yetiştirme) Kursu, MEB Halk Eğitim Merkezleri'nin eğitim programları çerçevesinde yürütülmektedir.

İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Samsun, Antalya, Adana, İçel, Kocaeli, Diyarbakır ve Sakarya illerinde öncelikli olmak üzere tüm Halk Eğitim Merkezlerinde düzenlenebilecek eğitim faaliyetlerinin başarıya ulaşması yönünde, Üniversiteler, Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürlükleri, özel ve resmi sağlık kuruluşları başta olmak üzere konuyla ilgili diğer özel-resmi kurum ve kuruluşlarla işbirliği geliştirilmesine gayret gösterilecektir.

Bu ve benzeri projelere hemşireliğin yaklaşımı ne olmalıdır?

Halkın öz-bakımına katılabilmesi için sağlık eğitimi / hasta eğitimi verilmesi gerektiğini biliyoruz ve gerek üniversitelerde gerek "halk eğitim merkezlerinde veya iş yerlerinde "sağlık bakımı / evde hasta bakımı / ilk yardım kursları düzenliyoruz. Buna devam etmeye hazırız.

İstanbul'da bizim bildiğimiz, bundan farklı iki girişim olmuştur; (biri) Kağıthane Halk Eğitim Merkezi ve Amiral Bristol Hemşirelik Lisesi işbirliği ile "Hastabakçı Kursu" açılmasıdır, başvuru olmamıştır; (diğeri) Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu ve Maltepe Huzurevi'nin işbirliğiyle iki kez yapılan, evde veya kurumlarda yaşlılara bakım vereceklerin katıldığı "yaşlı

bakıcı kursu”dur. İlk, orta, lise çıkışlı, kadın-erkek başvuran herkes, 36-40 saatlik kuramsal bilgilendirilmeyi kendileri de yeterli bulmamışlardır. Buşvuranlar zavallı, çaresiz, sähipsiz insanlarımızdır. Ne anladıkları ve şimdi neyi ne kadar yapabildikleri bilinmemektedir. Ancak işsiz kalmamışlar, ayda 10-12 milyon TL ücret karşılığında tam gün çalışıp, haftada bir gün izin yapmaktadırlar. Evin iç düzeni, yemek yapma gibi yaşlının diğer ihtiyaçlarına yanıt verdiklerinden diplomalı bakıcılara tercih edilmektedirler.

Ülkemizde, sağlık kuruluşlarında veya evde sağlık hizmetlerine yardımcı personel yetiştirmek için çeşitli gayretler olmuştur ve çok suistimal edilmiştir. 6283 sayılı Hemşirelik Kanunu bile buna elverişli; ancak Türkiye 18 yıl önce “Yardımcı Hemşire” yetiştirmekten vazgeçmiştir. Çünkü onlar yardımcı rolünde kalmayıp (hemşirelik grubunun “iş yükünün fazla, insan gücünün yetersiz olması”, üstelik sahip oldukları diplomanın kendilerine yüklediği sorumluluktan habersiz ve ilgisiz olmaları sonucu), hemşirelerin başına geçmiş “başhemşire” olmuş veya sorumlu hemşire olarak görevlendirilmiştir. Bu alt üst oluşu aklamak için olabilir, son iki yıldır, yardımcı hemşireler göstermelik bir sınavla Sağlık Meslek Lisesi diploması kazanmaktadır; sonra açık öğretim yoluyla ön lisanslı olmaktadır. Öyle görünüyor ki yakın gelecekte aynı şekilde lisans diplomasına da sahip olacaklardır. Bu görevliler, ömür boyu hep basit motor faaliyetlerde bulduklarından, entellektüel beceri geliştirilmediğinden elbette bu sınavlarda başarılı olmada zorlanıyorlar (% 18). Ama gözetmenler ve sınavı yönetenlerin, bu sınavlara “özlük hakkı kazandırıcı” bir mekanizma olarak bakmaları ve “memurun ekmeği ile oynamama” düşüncesinde olmalarından ötürü, zaman zaman “sınav disiplinine uyulmadığı” ihbarları gelmektedir.

İstanbul’da Yüksekokulumuz öğrencilerinin çalıştırıldığı öğrenilen her hastane, mektupla ikaz edilmiştir. Hemşirelik yapmaya yetkili olmadıkları öğrencilere ve kurumlara hatırlatılmıştır. Ancak hem Üniversite hastanelerinde hem-de özel hastanelerde diplomasızların hemşire gibi çalıştırdıklarını ve gece nöbetlerinde nezaretsiz bırakıldıklarını biliyoruz.

Örneğin, eski Rektörümüz *Prof. Demiroğlu*’nun Kardiyoloji Enstitüsü’nde liselilerden “hastabakıcı” yetiştirme girişimi olmuş; bunun için Başhemşireyi yetkilendirmiştir; başhemşire yetkisini sorumlu hemşirelere devretmiş, bazıları EKG çekme, laboratuvarda kan vb. örnekleri alma ve analiz yapmaya kaydırılmış ama bazıları serviste hemşirelik bakımının her yönüne katılmada özgür kalmıştır. Hiç bir ciddi yetiştirme programından geçmeden, deneyimli/branşlaşmış hemşirelerin yapabildiği tüm invazif girişimleri yapmakta serbest bırakılmışlardır. Bu sırada hemşireler, nöbete girecek bir iki kişi buldukları için çok sevinçle onları bağırlarına basmışlardır.

Yukarıda sıraladığım ve sıralayamadığımız örnekler acaba neden oluyor?

Halkımızda tüketici bilinci gelişmemiştir; sağlık bakımı alan kimselerin hakları kendilerine duyurulmamıştır. Hasta hakları kavramı bilinmemektedir: Sağlık hukuku yok denecek kadar cılızdır.

Halkın bilemediği “sağlık bakım standartlarını bilen” ve kendi uygulamalarına sahip çıkan ve kendi grubunu kontrol eden sağlık profesyonelleri yetiştirilememiştir. Durumdan rahatsız olanlar mutlaka vardır ama onlar, elverişsiz bir ortamda liderlik yapamayacak ve geleneklere/alışkanlıklara karşı direne-meyecek ve risk alamayacak kadar deprese durumda olmalıdır ki mesleki orga-nizasyonlarını kuramadılar veya etkin kılamadılar. Sağlık Mesleklerinin Odalar Birlikleri, “kamu yararına” kuruluşlar olmanın gereklerini yerine getiremediler.

Şimdilik en kritik otorite, merkezi otoritedir. Bu inançla, hemşirelik yasası tasarısında hemşirelik uygulamasını sadece hemşire unvanı olanlara sınırlı tutan bir madde düzenlenmiştir. Ne yazık ki bu yasa diğer bakanlıklara ulaşmadan Milli Eğitim Bakanlığı, hemşirelik bakımı kapsamına gören “yaşlı bakımı” alanında ara insangücü yetiştirilmesi projesi ile karşımıza çıkmaktadır! Sağlık Bakanlığı Sağlık Eğitim Genel Müdürlüğünde yaptığımız tartışmalarla, “Türkiye’de yeterince ara insangücü yetiştirildiği ve asıl (halkın sağlık bakımının yönlendirilmesinde zaaf olması nedeniyle) ihtiyacımızın otonom fakat işbirliği içinde çalışacak gerçek profesyonelleri yetiştirmek” olduğu hakkında fikir birliğine varılmıştır.

Bu yıl Sağlık Bakanlığı'nın ve Üniversitelerin mezunlarının iş bulamadıkları bilinmektedir. Yakın gelecekte de binlerce SML mezunu ve üniversiteli yine kadro bulamayacaktır. Gelecekte “evde sağlık hizmeti” sunumu yaygınlaşacaktır. Biz bunu kendi programlarımızda ön plana çıkararak ve işsiz mezunlarımıza kısa süreli kurslar açarak halledebiliriz. Mevcut sağlık mevzuatımız, hemşirelerin toplum sağlığında çalışmasını özendirmemiştir; örneğin son “kadro kıstasları yönetmeliği”nde hemşirelere yeterli kadro tahsis edilmemesi üzerine başvurumuz olmuştur. Toplum sağlığı alanı hemşireliğin en iddialı çalışma alanıdır. Ara insangücü yetiştirmekle, sağlıklı topluma ulaşamadığı açıktır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Çıraklık Eğitimi ile ilgili bürosunun yüzyüze görüşmelerle bu tehlikelerden haberli kılınmaları elzem görünmektedir. Türkiye'nin yeni bir “sağlık işçisi” yetiştirmesi girişimi, KONTROL MEKANİZMALARININ HAZIR VE GÜÇLÜ OLMADIĞI bu dönemde vahim sonuçlar doğurabilir.

Biz 1920'den beri hemşire yetiştiriyoruz ama onların eğilimleri, onlardan nasıl yararlandığı, işe bağlılıkları, beklentileri hakkında ciddi bir analiz yapılmamıştır. Türkiye’de bakım verenlerin çok çeşitli olmasının bir yarar getirmediğini, yetkilerin yeteneklere denk olmadığı bilinmekle birlikte sistematik araştırmalarla bu sorun ortaya konulmamıştır. Şimdi bunun zamanıdır. Milli Eğitim bu projesini aceleye getirmemelidir. Türk Hemşireler Derneği'nin,

Üniversite Hemşirelik Yüksekokullarının görüşü alınmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı, yeni bir iş sahası yaratmak istiyorsa “ev hizmetlisi” adı altında, evde iç düzen ve beslenme hizmetlerini gören (yardım eden) bir grup yetiştirebilir, ama “Yaşlı Bakıcısı” vb. ünvanlarla yeni bir sağlık insan gücü yaratılması onaylanmamalıdır.

ÖZET

Yazar, Milli Eğitim bakanlığı'nın Halk Eğitim Merkezleri aracılığı ile yetiştirmek istediği “Yaşlı ve Hasta Bakıcılarının”, gelecekteki faaliyetlerinin kontrol edilemeyeceğinden endişe duymaktadır; son yıllarda, vatandaşlarımız, geçmişte bu gibi vasıfsız insangücüne teslim edilmiş sağlık uygulamalarından kurtarılmaya çalışılırken MEB'in (istihdam alanı yaratmak için) niteliksiz, işsiz, çaresiz insanlarımıza bakım öğretme projesinin doğurabileceği tehlikeye işaret etmektedir.

Yaşlı bakımı ve hasta bakımı, hemşireliğin ilgi alanıdır; her yerde hemşirelik bakımına olan gereksinimleri hemşireler tarafından karşılanmalıdır. Ancak, ev işlerinin (temizlik, yemek pişirme, alışveriş gibi faaliyetlerin) yerine getirilmesi için, MEB, “ev idaresi hizmetleri uzmanlarından yararlanarak “ev hizmetlisi” yetiştirme programları açabilir.

SUMMARY

Ministry of Health Project to Train Care - Givers for Elderly and Ill Patients:

The Ministry of Education is planning to use Public Training Centers to train care-givers for elderly and ill patients. The author is concerned that the future activities of these care-givers may get out of control. She is pointing out the danger that may arise from the MEB's plans to teach “caring”, to unqualified, jobless and uneducated people. This, while efforts are still underway to rid Turkey of the unsafe health practices which were came about as a result of leaving health care in the hands of unqualified manpower in the past.

The care of elderly and ill patient care is the province of nursing. Their need for care should be met, everywhere, by nurses.

MEB could open training programs for “house keepers”, who would provide household services, such as cleaning, cooking, shopping etc. They could employ “house keeping specialists” in these programs.